

SVIJET BEZ NEBA I TLA

Snježana Bilić »Knjiga o Takama, bajke za odrasle« / Konzor / Zagreb, 1999.

JADRANKA PINTARIĆ

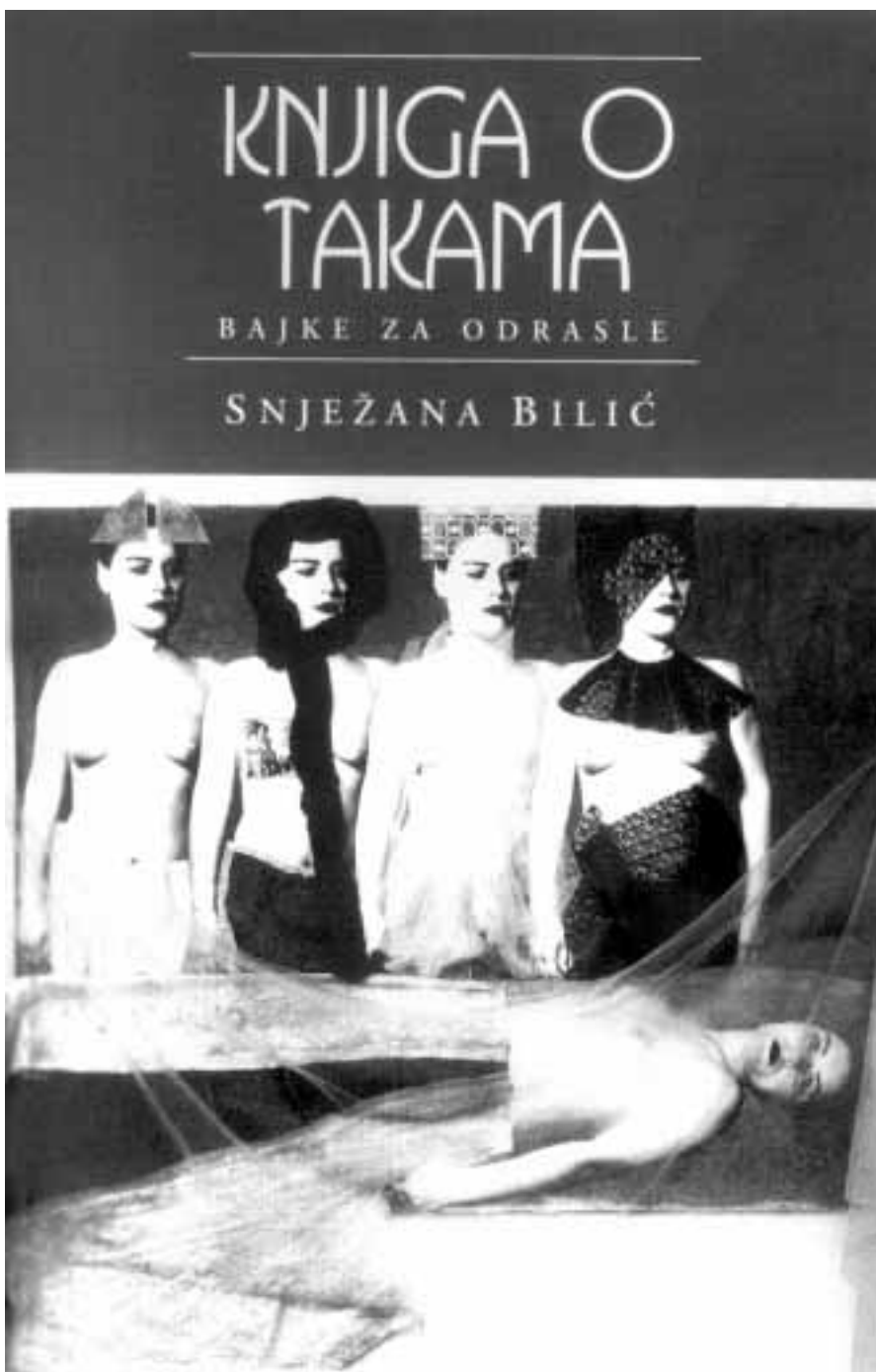
»Pričamo samo da bi sami slušači čuli priču o vlastitom životu... pričamo onakve priče kakve je Taka u životu sama iskusila...«, rekao je Pričač Taki Loni. I tako se kroz priče oblikovao fantastični svijet u kojem osim Taka žive i razna druga čudnovata bića. Take se radaju iz pupka, žive u parovima i dupljama i podzemnim jamama, vrhovna im je božica Vota, a najviše se boje Fuje smrti. Kad im dođe vrijeme smrti, odlaze u Mrtvu vodu. Nakon što je stvorila svijet, Vota se nije povukla na neku osamljenu goru, nego se i dalje miješala u događaje, mijenjala sudbine i sustav svijeta, bilo zbog taštine, zlobe, oholosti, potrebe ili nekog drugog razloga. Javljaju se bića koja personificiraju ljudske osobine ili važne životne događaje (traganje, smrt, ljubav, mržnja, razvoj svijesti).

Poneke se Take odvažne krenuti i u okolne čudnovate zemlje, poput zemlje Maše u kojoj nema ni neba ni tla ali se mogu oprčati oblaci i susresti Leptirice, bića koja slijede onoga tko ih doze njihovim pravim imenom, ali time ujedno i umiru. U priče o Takama tako se upleću i priče o drugim stvorenjima - Gapovima, Svzicama, Vilinim Konjicama, Kornjevima itd. Svaki od pojedinačnih podsvjetova ima isto tako svoju mitologiju, pravila življenja i pripadajući im okoliš. U tom se svijetu može šamanski sanjati u nastavicama i tako ulaziti u druge svjetove i u tuđe snove. Želje (pa i neosvijestene) mogu se ostvariti i kad su u suprotnosti sa sviješću vlasnika želje. Bačeno prokletstvo mijenja svijet i vlastitoj se sudbini biće ne može ni sakriti niti joj uteći.

Budući da je neposredno prije »Knjige o Takama« Snježana Bilić kod istog nakladnika objavila svoj prvijenac »Život s voluharicama« te se dvije knjige drže svojevrsnom duologijom. No čini se kako su to ipak dva zasebna djela, jer poveznica - pojavljivanje motiva voluharica i izmišljeni svijet - nije dostatno da bi činile cjelinu. Naime, dok se »Život s voluharicama« temeljio na antropomorfiziranim likovima u isto takvom svijetu koji je prikazan s lakoćom i duhovitošću, »Knjiga o Takama« je pomnijom osmišljena kozmologija u kojoj prevladavaju »težina« i »ozbiljnost«.

Svijet u »Knjizi o Takama« je s jedne strane toliko razveden (pa i previše, do nerazumljivosti), a s druge je snolik, ali s time da je sanjano ipak pod kontrolom i tek se gdje od »otima« zadanoj strukturi, odnosno »beži« u nadrealno. Autorica je po uzoru na antičke i pretpovijesne civilizacije izgradila kozmologiju i mitologiju svojih bića, počevši od bogova i božica, preko legenda o junacima, pa do sudbina tzv. običnih smrtnika. Svijet Taka nastaje u pojedinačnim pričama, a priče se poput lego-kockica grade jedna na drugu - i kao što lego-kockica može i sama za sebe opstajati, tako mogu i te priče, premda puni smisao zadobivaju tek u cjelini građevine.

Usprkos mnoštvu dobrih i originalnih motiva i ideja, vještini konstruiranja zbivanja i davanja imena, na za-

lost autorica se poput djeteta neobuzdane i neutažive mašte zapela u stvaranje svog svijeta. Pa kako ga je pomnijom osmišljila velikim i složenim, bio joj je prevelikim zalogajem. U želji da kuša sve sa svoje raskošne trpeze prepune neobičnih, tajnovitih, egzotičnih jela, namjesto da uzme po zaloga od svega, ona je sve pokušala »prugutati« odjednom. Priče su »preguste« i »teško prohodne« - odveć je imena, likova, povezanosti i nepovezanih zbivanja, nedovoljno objašnjenih bića i motiva njihova djelovanja, nesuvislih božanstva, nedorečenih legendi, neodnanih snova, naprasno prekinutih sudbina, nerazumljivih genealogija. Pa ako su to bajke za odrasle, kao što kaže podnaslov, i čitate ih prije spavanja, sigurno će vas uspavati. Ne zato što se sanjaju, dakle bez »punog pogona« svijesti olako predajemo riječima mašte (a mašta je dobar sluga, ali loš gospodar), nego zato što se teško slijedi ta fantaz-

magorična mitologija - tko kome kada i zašto - tako je gdje kad zapetljano da je lako odustati i upustiti se u sanjanje vlastitih *gremlina*. A to je prava šteta, jer s malo strpljivosti autorica je mogla svoj svijet učiniti zanimljivim poput Schwabovih »Najljepših priča iz klasične starine«.

Kad je već stvorila sličan sustav i udahnula mu život, a k tome nije bez pripovjedačkog dara, trebala ga je samo primjereno oblikovati. Pa, iako su to bajke za odrasle, ipak valja uzeti u obzir da u svakom odraslom prebiva dijete koje je slušalo bajke, a bajke moraju biti zanimljive i uzbuđujuće, a ne zamorne i do dosade zapetljane. Ako joj to pak nije bila namjera (a odveć je motiva, asocijacija, aluzija itd. uzela iz iščitane literature) onda jedino preostaje da »Knjigu o Takama« na svoj način analizira neki Claude Lévi-Strauss i pronađe u njoj feudovsku skrivenu strukturu.

VRIJEDAN PRIRUČNIK

Josip Jernej: »Talijsani jezik« / Priručnik za viši stupanj / Školska knjiga / Zagreb, 1999.

PAVAO GALIĆ

U nakladi »Školske knjige« objavljen je hvaljevrijedan priručnik talijanskog jezika iz pera prof. dr. Josipa Jerneja, glasovitog leksikografa i leksikologa, nakon Drugog svjetskog rata pisca naših prvih talijanskih gramatika. Sintaksa, kontrastivna i psihološka lingvistika posebna su područja njegova znanstvenog interesa. Najnovija knjiga prof. Jerneja plod je ne samo dugogodišnjega znanstvenog rada na području sintakse, već i dugotrajnog nastavnikog iskustva. Ne radi se o uobičajenoj kompilaciji već o izvornoj piščevoj zamisli. Novost je, naime, obrada kontrastivnih sklopova, o kojima se malo govori u postojećim priručnicima talijanskog jezika, a razumljivo je, da o tom pitanju posebno ne pišu talijanske gramatike. Knjiga nadopunjuje postojeće gramatike i priručnike talijanskog jezika.

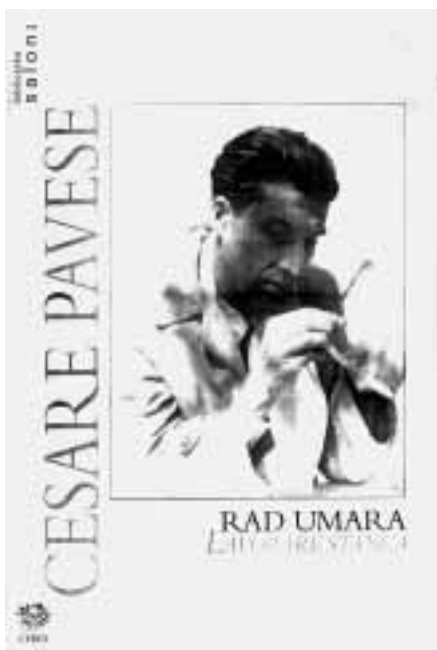
Prvo poglavlje donosi kontrastivne napomene (upitni prilog i veznih *perché*, položaj pridjeva u talijanskom jeziku, načinski glagoli itd.), a drugo je poglavlje posvećeno nekim pitanjima talijanske gramatike i lingvistike. Brojne su u tom dijelu knjige kontrastivne napomene (str. 17, 29, 41), a posebno bih istaknuo konstrukciju s infinitivom pred kojim se javlja prilog (*di*, *a*, *da*). Temeljito je obrade upotreba čestica *ne*, *ci*, *vi*, *lo*, *la*, koje predstavljaju teškoću ne samo za početnike.

U trećem se dijelu proučava sintaksa rečenice, gdje nalazimo kategoriju neizravnih dopuna, koje se u talijanskim gramatikama i danas us trajno nazivaju *complementi*, što je sa sintaktičkog stajališta teško prihvatljivo. Te konstitutivne jedinice rečenica Jernej naziva *taksemima* i razvrstava ih po semantičkim kriterijima.

Priručnik će svakako dobro poslužiti ne samo u sveučilišnoj nastavi već i u nastavi drugih škola, gdje se nastoji učiti jezik ne samo da bismo se »nekako sporazumjeli«, nego da bismo mislili, pisali, govorili elegantnim talijanskim jezikom.

PJESME O TRAGIČNOJ SAMOĆI

Cesare Pavese: »Rad umara« / Ceres / Zagreb, 1999.

TOMA PODRUG

U hrvatskom prijevodu pojavio se pjesnički prvijenac »Rad umara« talijanske pjesnika Cesare Pavese (1908-1950.) čiju je većinu pjesama Prevela i studiozni predgovor napisala Suzana Glavaš, a manji broj prevedenih potpisuje Mladen Machiedo.

I upravo je u toj prvoj pjesničkoj zbirci, koju je razdjelio u šest tematskih cjelina, Pavese želio izraziti svoj pogled na svijet, motreći ga iz djetinjstva, kad se čuđenje susreće s čudom i kad zavičaj biva središnji i prvi svijet s kojim se pokušava shvatiti i odgonetnuti svi drugi svjetovi. Svojim ustreptalim bićem uspijeva ispijevati stihovima, koji se nižu rečenicih tijelovima, pjesme bajkovitih pripovijesti, ispunjene nostalgijom i samotničkim slikama i prizorima koji podsjećaju na metafizičke krajolike talijanskoga slikara Giorgia de Chirica.

Pjesnik Pavese je rođen u selu Santo Stefano Belbo u kojemu je proveo djetinjstvo, doba neposrednoga i apsolutnoga života, pa noseći tu puninu u svojem biću doživljava sudar s gradom Torinom u kojemu vidi samo osamljenost,

otudjenost i izgubljenost. I upravo je u toj pukotini između sela i grada pronašao gotovo cijeli sadržaj za svoj pjesnički prvijenac »Rad umara« koji je doživio prvo objavljivanje 1936. godine, a drugo dopunjeno 1943. godine u Torinu. Pjevajući o seljacima i radnicima, kao i onima izgubljenim ženama i muškarcima u prostoru prostitucije i pijanstva te u vremenu siromaštva, daje sliku njihova mukotrpnoga življenja pogledom mladića koji čezne puninu života i uzvrataču ljubav. Opjevava osamljenost koja ga je možda u 42. godini života i navela na samoubojstvo, jer je čutio da u njega »ulazi promuklo disanje i nitko ga ne sluša osim čovjeka koji poznaje svu dosadu mora«, pa »osamljen čovjek želio bi jedino spavati« s pitanjem: »Vrijedi li da sunce izgori iz mora? I da dugi dan započne?»

Pjesme Cesare Pavesea su gotovo razgovor između sela u kojemu se rodio i grada Torina u kojemu obavlja posao urednika i prevoditelja. U selu se njegovu gotovo zaustavilo vrijeme u ljudima srođenim s krajolikom, zemljom i radom, gdje je šutnja gotovo vrlina, dok gradom zapovijeda brzina, potrošačko bučno i brbljavo življenje u kojemu su osamljenost i otudjenost »vrlina« življenja. I upravo se u tom razgovoru čuti potreba za odlascima, dalekim putovanjima, gradovima koji bi ga »naučili beskrajnog strahu«, ali istodobno i povratka na selo, u iskonsku prirodu među »umorne seljake«. More je u gotovo svim Paveseovim pjesmama u sredini ili na rubu opisanoga krajobraza kao neizmjerena ljepota i rasprostranjenost »misli i snova«, neka vrst susreta realnoga i nadrealnoga.

Gotovo su sve pjesme u knjizi uokvirene šutnjom i samoćom, tugom i žudnjom, nostalgijom ushitom i čeznutljivošću nadom, te bivaju neka vrst isповjednoga govora, iskaz pjesnikova životnoga i duhovnoga stanja. Stoga i nije čudo što je poslije brojnih objavljenih djela različitih književnih rodova Cesare Pavese ipak smatrao da mu je ova prva zbirka pjesama »Rad umara« najbolje djelo, jer ono, kako sam tvrdi, najprezentativnije predstavlja narav njegove umjetnosti, a mogli bismo dodati i narav njegove istine.

SETTE BANDIERE

ODGOJNI I DRUGI PRIVIDI

Michal Viewegh: Priča o braku i seksu / Prevela Dagmar Ruljančić / DiVič / Zagreb, 1999.

Najviše je čini se odjekom svoje proze u hrvatskoj javnosti bio zatečen sam češki pisac Michal Viewegh. Dok se doma, kako to bez poze otkriva u novinskim razgovorima, morao nositi s konkurencijom i nesklonom kritikom, u nas je dočekan s nepodijeljenim oduševljenjem, pa iako je društveni položaj književnosti u te dvije povijesno srodne kulture trenutno uvelike različit, s najmanjim omjerom naklada jedan prema dvadeset, pisca dakako, možda i tim više veseli uspjeh u skućenim prilikama. No da je za razliku od hrvatskih medija doista svjestan pravoga karaktera i književne, žanrovske razine proze kojom ih je opčinio, Viewegh otkriva gotovo svakom stranicom, poetički formalno, ali često i eksplicitno formuliranom u duhu nepretencioznosti, štiva bez ambicije prethodnih artističkih kombinacija i naknadna užitka iščitavanja.

Ne treba biti književni ekspert da bi se citatne tragove visoke čitateljske kulture duhovito prepletene s temeljnim fabularnim nacrtom u kratkom romanu *Odgoj djevojaka u Češkoj*, pa donekle potisnute, ali legitimacijski zadržane u zbirci *Priča o braku i seksu*, trenutno nakon češkog izdanja ponudene i ovdje, razumljivo u ironičnome ključu odmak od svake obveze, napose nasljedovanja temeljnoga kulturnoga sloja. Vieweghu je najmanje do »usamljenosti modernoga intelektualca« kakvu sugerira instruktivna bilješka sa zalista zbirke, jer su vrijednosti općega i trenutnoga, onoga što se mora i onoga što se želi, odnosno kazano u literarnim adekvatima viskokoga i trivijalnoga sažete u prividno neutralno, no dakako obezbežujuću točku simultane tekstualne zbilje. Svi Vieweghovi kraći i nešto duži pripovjedni tekstovi govore naime ne toliko o intelektualcu, nego o piscu: autor u predgovoru na isti način učeno hini kako ne zna što bi sa činjenicama životnoga iskustva kao literarnom relacijom kao što njegov ich-form junak u isповjedenim zgodama sižejno kalkulira s činjenicama književne biografije.

Bilo bi istom pretjerano pomisliti da su *Priče o braku i seksu* iskaz nekakva rutinskoga, sofisticiranoga ugodaja, rutine, a ne vještine. One generički, pa i po tipu duhovitosti slijede matricu tzv. češke škole u životu i umjetnosti, stišanih strasti, zdravog vitalizma i mišljenja u slikama. Govoriti doduše o češkoj, kao i o bilo kojoj drugoj školi pričanja, ne samo što je načelno, već i prema općim integrativnim shemama

postmodernoga svijeta dodatno raskantno. Vieweghova je vještina ponajprije u tome što se dobro tranzicijski snašao, uspijevajući domisliti uvjerljivo opću shemu socijalne pozadine nakon sloma totalitarnoga sklopa na čijim je silnicama tako nježno pulsirao kontrapunkt nevine zaigranosti likova kunderijanskoga genija. Bez obzira što nema ni pretenziju ni snagu zapitanosti toga dramatičnoga potencijala, likovi njegova izbora odaju ne samo individualni, nego i šarm zajednice s odmjerenom dozom ili kako bi se citatno moglo kazati strogo kontroliranih iluzija. Premda je dvadesetak

VLAHO BOGIŠIĆ

priča kao što im sam naslovni okvir kaže povezano jedinstvenom sižeonom osnovom i nosivim likom, teško bi se i uza svu stečenu slobodu žanrovskoga definiranja moglo, kada bi u tome bilo smisla ili potrebe, dotični sklop smatrati romanom. Osim jedinstvenoga pripovjednoga vremena i koliko-toliko koncentrirane fabularne razrade od romana se očekuje konceptijsko jedinstvo druge vrste, roman teži učvršćivanju forme kakvoj se Viewegh literarni mozaik apriorno opire, pa se pravi razmjer njegovih mogućnosti i gubi u pretjeranim očekivanjima.

Prije nekoliko godina, u jeku ratne kampanje naglašenu je pozornost naše publike privukla standardna američka serija u mladom liječniku koji stjecajući životnih okolnosti završava na Aljaski i tamo, na dalekom sjeveru postupno uvida neočekivane jednostnosti egzistencije niskega intenziteta. Snimljena na određenju razini, serija je ipak bila objektivno prilično daleko od horizonta očekivanja što bismo ga pretpostavili u naše građanske publike, njen je efekt očito bio u izravnoj

CRNI PETAK TRINAESTI

John J. Robinson: »Rodeni u krvi« / Prijevod Julijana Štrok / Stari grad / Zagreb, 1999.

ŽELJKO KLIMENT

Postoje povijesne teme koje neprestance raspaljuju maštu u one večerne ljude koja o učiteljici života i ne zna mnogo, pa se uvijek iznovice javljaju pitanja od čega je doista umro Aleksandar Makedonski, je li uistinu Neron bio lud, gdje je pokopan Atila, zašto su morali nestati templari ili koja je tajna slobodnih zidara? Knjiga »Rodeni u krvi«, podnaslova »Izgubljene tajne masonerije«, povezuje čak dvije od tih poticajnih zgoda, naime, pokušava potkrijepiti tezu o tome da slobodni zidari ne potječu od nekog srednjovjekovnog ceha pravih pravatnih zidara, klesara koji su gradili velike katedrale ili dvorce, pa se po prirodi svoga posla često selili i s vremenom razvili u tajno društvo, već da ishode iz templara. Ta teza nije posve nova, ona je već i ranije svojom intrigantnošću dookakljala pokojeg istraživača, a Robinson ne samo da joj je podario nov život, nego je pronašao za nju i poneke argumente koji su promakli proučavateljima povijesti templara ili masona.

Započeo je od Seljačke bune koja je 1381. godine potresla srednjovjekovnu Englesku. Njen je vođa bio Wlatter the Tyler. Povjesničari misle da je po zanimanju bio krovopokrivač (engl. *tiler*), a Robinson upozorava kako je on imao »očigledno vojno iskustvo«, posve neprimadno nekom njegova zanimanja, odnosno, da riječ *tyler* označava naoružanog stražara koji je »odgovoran za osiguranje masonske lože«. Za tu bunu je značajno što su onodobni njeni istražitelji saznali od uhićenih pobunjenika za postojanje nekog »velikog društva«, koje je bilo organizacijski u pozadini pobune, te to što su se pobunjenici posebno okomili na posjede vitezova hospitalaca koje su do temelja uništili. Robinson je nastavio proučavanjem srednjovjekovnih dokumenata o temi cehovi (*gilde*) da bi ponajprije ustanovio kako ni jedan nema sličnosti s osnovnim vjerovanjima masona, odnosno da u Britaniji, čini se, uopće nije bilo klesarskih gildi (a masonstvo se prvo pojavilo baš u toj zemlji). Uspio je također razriješiti barem dio značenja riječi koje se koriste pri inicijacijskim obredima masona, a koje nisu mogle biti dovedene u vezu s klesarima. Naime, kako su templari govorili francuski, značenja tih riječi pronašao je u srednjovjekovnom francuskom. Svim prethodnim otkrićima autor nije nedvomno uspio dovesti u vezu templare i masona, ali je barem ponešto pronašao što bi mo-

glo posjedovati tu njegovu teoriju. Templari su osnovani u Jeruzalemu 1118. godine u vremenu kad je taj sveti grad kršćana (dakako i Židova i muslimana) nakratko bio osvojen iz ruku muslimana u jednoj od ratnih posljedica Prvog križarskog rata. Bili su se nevjerojatno obogatili. Poznato je, naime, da su brižljivo planiranom akcijom francuskoga kralja Filipa IV. Lijepog i pape Klementa V., do petka, 13. ožujka 1307. godine, u malo dana, bili doslovno zatrti, a njihova su bogatstva pripala slično organiziranom crkvenom redu hospitalaca ili samom kralju. I na hrvatskom području bili su vlasnici velikih imanja (recimo, Sveti Martin nedaleko Zagreba ili Vrana pokraj Šibenika), a u stoljećima njihova postojanja bili su važna, autonomna i vrlo bogata sila koja nije priznavala kraljeve, pače, oni su ovisili o njima jer su poneke od njih kreditirali. Onog davnog petka uhićeno ih je 15 tisuća i tako mučeno da je to srednji vijek, poznat po svojoj maštovitosti i teško opisivoj grubosti pri masakriranju optuženika, itekako za-

pamtio te prenio do naših dana. Za vrijeme svog postojanja razvili su i uspješnu obavještajnu službu, brižljivo su čuvali svoje tajne, osobito inicijacijskih obreda, šifre pri komunikaciji, signale, tehnike međusobnih prepoznavanja.

»Možda nijedna organizacija u Europi četrnaestog stoljeća nije imala takvu potrebu i sklonost tajnim djelatnostima kao što su je imali vitežovi templara«. A kad su počeli progoni, koji su u Engleskoj krenuli mjesecima kasnije te bili slabi, nalik vladavini tadašnjeg kralja (Eduard III), preživjeli su iskoristili svoja znanja. Stvorili su tajnu organizaciju nastojeći se osvetiti svojim protivnicima (a najveći su im bili monarhija, hospitalci i Crkva). Kada se u Britaniji situacija smirila, 1717. godine, razotkrili su se javnosti, a potom i proširili svijetom. Danas ih je, primjerice, u SAD tri milijuna, a u Velikoj Britaniji sto tisuća. Stalno na različite načine pobuđuju pažnju javnosti, a ova knjiga, bez obzira koliko (ne)uspjela, uspijet će ispraviti barem pogreške vezane uz masona.

